

УКРАЇНСЬКІ ІСТОРИКИ

РІК I

ДЕНВЕР — 1964

Ч. 2-3

З М І С Т

О. Оглоблин: Михайло Грушевський і українське національне відродження	1
М. Антонович: Історичні концепції А. Свидницького	1
Л. Винар: Початки українського реєстрового козацтва	12
Ф. Б. Корчмарик: Теорія Москви, як III Риму та утворення Московського Патріярхату	18
В. Дубровський: Спогад про проф. др. М. Н. Петровського	21
Історик: Сучасний Азербайджан з советського погляду	26
О. Домбровський: З перспективи 25-ліття	32

Б і о г р а ф і я

Л. Біковський: Юрій Іванович Липа, 1900-1944	35
--	----

Г е р а л ь д и к а і с ф р а г і с т и к а

Р. О. Климкевич: Герби і печаті міст Підляшшя	40
---	----

З а р х і в у

Недрукований лист Д-ра С. Барана про през. Петрушевича	45
--	----

О г л я д и — Р е ц е н з і ї

М. Ждан: І. П. Крипякевич, Джерела з історії Галичини періоду феодалізму	47
М. Антонович: М. Ю. Брайчевський, Коли і як виник Київ ..	48
М. Ждан: А. І. Генсьорський, Галицько-Волинський Літопис	49
Б. Винар: Нова праця із соціально-економічної історії України	50
і. Світ: Дві праці про Гончаренка	52

Х р о н і к а	54
---------------------	----

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИК
історичний бюлетень

THE UKRAINIAN HISTORIAN
historical bulletin

Видає Історична Комісія Зарева

Головний Редактор: Д-р Любомир Винар

Редакційна Колегія: Д-р М. Антонович, Проф.
Д-р Б. Винар, Проф. В. Дубровський, Проф. М.
Ждан, Проф. Д-р І. Каменецький, Д-р Р. О. Клим
кевич, Проф. Д-р О. Оглоблин, Проф. Д-р Ната-

Журнал появляється чотири рази на рік.
Річна передплата \$ 4.00.

Адреса Редакції і Адміністрації:

“UKRAINSKYI ISTORYK”

6008 So. Lakeview
Littleton, Colorado

Редакція застерігає собі право скорочувати
і виправляти матеріяли. Статті авторів не кон-
че мусять висловлювати погляди Редакції. Пе-
редруки дозволені лише за згодою Редакції.
Автори зобов'язані надсилати два примірники
машинописів їхніх праць.

Представництво на Австралію:

Mr. C. Mishchuk
12 Victory Street
Belmore, New South Wales, Australia

Published quarterly by the Historical Section of
Zarevo, Inc.

Chief Editor: Lubomyr Wynar, Ph. D.

Editorial Committee: M. Antonovych, Ph. D., Prof. V.
Dubrovsky, I. Kamenetsky Ph. D., R. O. Klimkevich,
Ph. D., O. Ohloblyn, Ph. D., N. Polonska-Wasylenko,
Ph. D., B. Wynar, Ph. D., Prof. M. Zhdan.

The content of this publication cannot be reprinted
without permission of the Editor.

Адреса Канадійського Представництва:

Dr. Marko Antonovych
3804 Oxford Ave.
Montreal 28, Que.
Canada

Представництво на Англію:

Mr. W. Bondarenko
78 Kensington Park Road
London W. 11, England

Представництво на Францію і Німеччину:

Mr. A. Joukovsky
55, Rue des Pyrenes
Paris 20 e, France

C O N T E N T S

A. Ohloblyn: Mykhailo Hrushevskyi and Ukrainian national rebirth . . .	1
M. Antonovych: A. Svydnytskyi's historical concepts	6
I. Wynar: The origin of Ukrainian registered Kozaks	12
F. B. Korchunaryk: The Muscovite theory of the Third Rome and the establishment of a Muscovite Patriarchate	18
V. Dubrovsky: Memoirs about Prof. M. N. Petrowsky	21
Istoryk: Soviet view-point on contemporary Azerbaidjan	26
A. Dombrowsky: From the perspective of 25 years	32
I. Bykowskyi: Iurii Ivanovych Lypa, 1900-1944	35
R. O. Klymkevych: Coats of Arms and Seals of cities in Podlachia . .	40
The unpublished letter of Dr. Stephan Baran on President Petrushevych	45
Reviews	47
Notes	54

УКРАЇНСЬКА ІСТОРІЯ

Ч. 2 - 3

1964

Рік 1

НАШІ ЮВІЛЯТИ

З нагоди 80-ліття Професор Д-р. Наталії Полонської-Василенко, 70-ліття Професора Д-ра. Петра Курінного, 80-ліття Професора Д-ра. Михайла Міллера, 70-ліття Професора Д-ра. Романа Смаль-Стоцького, одних із наших найвизначніших сучасних українських науковців, вітаємо наших Достойних Ювілятів та складаємо їм наші найкращі побажання

Статті про їхню наукову діяльність появляться в наступних числах нашого журналу

Редакція.

Олександр Оглоблин

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ І УКРАЇНСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ВІДРОДЖЕННЯ

(Доповідь на урочистій конференції Української Вільної Академії Наук в Нью Йорку в Колумбійському Університеті (з нагоди його 200-ліття), 19 грудня 1954 року, присвяченій пам'яті М. С. Грушевського.

1

Проблема історичної оцінки Грушевського.

20 років минуло від тих страшних для української національної культури днів, коли 24 листопада 1934 року, в Кисловодську, на Кавказі помер Михайло Сергійович Грушевський. Свій довг, свій обов'язок перед українським народом, перед Україною, перед Українською Державою — й насамперед перед українською наукою Грушевський виконав.

Але чи сповнили ми, сучасники й спадкоємці Грушевського, свій обов'язок визнання, пошани і вдячності перед пам'яттю великого українського історика й великого українського промадянина?

Я гадаю, що ні. Ні монографій, ні розвідок поважних, йому присвячених! Ні ознайомлення молодшого покоління українства з тим, хто так

прислужився українству й не тільки одного свого покоління!

Історіограф стверджує що Грушевський — великий український історик, «батько нашої історії» (слова В. Дорошенка) ¹.

Це одностайно визнає українська, а навіть не-українська історіографія.

Політик каже, що Грушевський — визначний український політичний і державний діяч. Але існують великі розбіжності в оцінці політичної й державної діяльності Грушевського — подекуди навіть діаметрально протилежні.

Але чи можна з погляду історії — *sub specie historiae* — оцінювати історичного діяча так одностайно — лише як вченого чи лише як політика?

Ні, не можна. Історик мусить дати єдину оцінку, і ця оцінка мусить бути справедлива. І мені хочеться сьогодні, на цій урочистій кон-

ференції, так глибоко пов'язаній з провідною ідеєю відзначення 200-літнього ювілею славного Колумбійського Університету, висловити кілька думок, чим був і є Грушевський для нас, українців, і для українського національного відродження, а разом з тим — для цілого вільного світу. Яке місце Грушевського в історії українства й чим та як він його здобув?

II

«Задача життя».

У своїй автобіографії 1906 року Грушевський писав: «Написання суцільної історії України рано — ще в київських часах (1886-1894) — стало моєю задушевною гадкою, до певної міри питанням чести своєї й свого покоління, супроти того, що й найвидніші репрезентанти української історіографії старшої генерації тоді ще уважали се річею, для якої час іще не наспів — бракує матеріялу, зістаються величезні прогалини і т. д.» — «Сю роботу я уважав т. ск. задачею свого життя»².

Й вона, справді, стала нею. 1898 року — в століття українського національно-культурного відродження — у Львові, написаний київським вченим, дучнем Антоновича, вийшов I том «Історії України-Руси», початок монументальної будови, якою з повним правом пишається українська історіографія. У 1909 році, в Києві, вийшов VII том (перший том історії козаччини) «Історії України-Руси», написаний львівським професором Грушевським. В 1929 - 1931 р. р. — переломових роках на Наддніпрянській Україні — вийшов у Києві IX том, присвячений Хмельниччині — останній, який судилося побачити у друку авторові. А 1936 року, як "pogrobowiec", з'явився на світ останній — X том, присвячений руйні держави Богдана Хмельницького.

«Історія України-Руси» залишилася незавершеною, й не лиш тому, що смерть вирвала з рук її автора перо, але й тому, що ця велетенська будова перевищувала сили не тільки однієї людини, навіть великого вченого, а й сили цілого покоління — й, мабуть, не одного покоління.

Але схему українського історичного процесу, історичну ідею України Грушевський завершив і сформулював і в своїй (датованій 1903 роком) славнозвісній статті «Звичайна схема «руської» історії і справа раціонального укладу історії східного слов'янства» що була опублікована у виданні Петербурзької Академії Наук³ і в своїх численних нарисах історії україн-

ського народу, які були видані кількома мовами⁴.

Створення наукової схеми українського історичного процесу й побудова Історії України — це справді було й залишилося до кінця «задачею життя» Грушевського. Від цього, від історії України — так, як він її розумів, — та своєї праці над нею, праці вченого історика, підходив Грушевський до своєї політичної, а згодом державної діяльності. Саме ця праця вирішила його повернення на Україну в 1924 році і саме вона виправдала це повернення й перед його власним сумлінням, і перед усім українством; і саме вона — її величезне національно-політичне значення, її страшна для ворогів українства сила — визначила долю Грушевського й прискорила кінець його земної путі.

III.

Народ (ідея народу)

Головна ідея Грушевського, яка пронизує цілу його наукову творчість і діяльність громадсько-політичну — це ідея народництва, ідея примату народу. Український народ, як етнологічна й соціально-історична цілість, — завжди в центрі уваги Грушевського. Він писав у 1920 році: «Я був вихований у строгих традиціях радикального українського народництва, яке вело свою ідеологію від кирило-мефодіївських братчиків і твердо стояло на тім, що в конфліктах народу і влади вина лежить по стороні влади, бо інтерес трудового народу — се найвищий закон всякої громадської організації»⁵,

Майже те саме казав Грушевський чверть століття перед тим, у вступній лекції у Львівському університеті р. 1894: «Народ, маса народня, зв'язує (окремі історичні періоди) в одну цілість і єсть, і повинний бути альфою і омегою історичної розвідки. Він — з своїми ідеалами й змаганнями, з своєю боротьбою, успіхом і помилками — єсть єдиний герой історії. Зрозуміти його стан економічний, культурний, духовий, його пригоди, його бажання й ідеали — єсть мета нашої історії . . . Народ — це головна вісь, з якою ми повинні координувати свої висліди»⁶.

Ідея народу червоною ниткою проходить крізь усю науково-громадську діяльність Грушевського. Саме ця ідея керувала ним і в його «Історії України-Руси» (так само, як і в загальних курсах української історії), і в його спеціальних історичних дослідях, і в його публіцистичній діяльності. Вона керувала ним як

політиком; вона привела його, всупереч усім його традиціям і звичкам, до табору українських соціалістів-революціонерів і до ідеї «української радянської республіки». Й не дарма в останній, виданій ним, великій праці — IX томі «Історії України-Руси, де героєм є гетьман Богдан Хмельницький, автор, неначе б висловлюючи своє політичне кредо, присвячує цей капітальний твір не Хмельницькому, «вождеві, творчим стражданням українських народних мас»⁷.

Ця ідея народництва походить, головню, від Костомарова (яким так цікавився Грушевський), менше від Драгоманова (хоч Грушевському найбільш хотілося пов'язати свою ідейну генеалогію саме з ним) і найменше, як це не дивно, від учителя Грушевського — Антоновича. Вона особливо характерна для перших томів «Історії України-Руси» (приблизно кінчаючи 6-м томом). У цей (переважно львівський) період Грушевський стає лідером української науки, як голова Наукового Товариства ім. Шевченка, яке він перетворив на першу всеукраїнську Академію наук.

Це була ідея української нації — в її етнографічно-культурному розумінні. У своєму відчиті в Перемишлі, 15 січня 1901 року Грушевський урочисто заявив: «Українсько-руська нація від національної смерті забезпечена — смерть перелетіла над нею». * Бо, як писав Грушевський р. 1907, «за нами стихійні, непереможні, непобідимі потреби нашого народу, — стримані, але не вбиті. За нами сила вікових традицій, сила інстинкту національної самоохорони . . . *Ukraina fara da se!* Україна своє осягне ». І в політичній діяльності Грушевського цього періоду основне місце займає ідея української національно-культурної автономії.

IV.

Територія (ідея землі).

Десь коло 1905 року і в наукових творах Грушевського, і в його блискучій публіцистиці, так мало ще в нас дослідженій і оціненій, і в його громадсько-політичній діяльності з'являються нові мотиви, нові ідеї. І це, мабуть, не випадково збіглося з поширенням діяльності Грушевського на Наддніпрянщину і набуттям нею загально-українського характеру з явною тенденцією перенести осередок української національно-культурної праці, центр українства — до Києва, що стало можливим після революції 1905 року. Не сходячи з ідейних позицій українського народництва, Грушевський пересуває свою увагу на проблеми територіальні, властиво, національно-територіального характеру.

Втім сама ідея територіальності не була й раніше чужа Грушевському. У «Вступних замітках» до I тому «Історії України-Руси» він писав: «Дві великі творчі сили в життю кожного народу — народність і територія стрілися саме на порозі історичного життя нашого народу і утворили першу підставу дальшого розвитку його. Навіть в пізніших, тим більше — в початкових стадіях народного життя оба ці елементи являються діяльними творчими силами — територія так само, як народність».¹⁰ Але головною рушійною силою, яка найбільш цікавила тоді Грушевського, була народність. Щойно з розгортанням історичного процесу України, а в зв'язку з тим — загальним поширенням української національної території і впливом на це історичних змін, росте увага історика до ідеї територіальності. Він говорить про «почуття нашого обов'язку перед нашим народом і нашою країною» (1912 р.). Ще р. 1905 Грушевський висунув вимогу й програму української національно-територіальної автономії (й федеративного устрою держави), підкреслюючи вагу й потребу комбінації автономії національної з автономією обласною, як принцип національно-територіальної автономії¹¹. У ці роки (1905-1916) писалася «Історія української козаччини» (й української колонізації на Слобожанщині). В ці роки, саме в ці роки (1905-1917) — і саме на цей час Грушевський став загально-визнаним лідером українства.

Дуже цікаві уваги Володимира Вікторовича Дорошенка — його враження від з'їзду тогочасних українських «нотаблів» — Української Демократичної Партії восени 1905 року, у Києві. «Навіть Михайло Сергійович Грушевський — пише В. В. Дорошенко — у тому часі ще стояв у їх тіні (Євген Чикаленко, Ілля Шраг тощо), не висуваючись на перший план, як це сталося незабаром після цього з'їзду. Либонь це був його перший публічний виступ на ширших зборах наддніпрянського зорганізованого громадянства, нашої тодішньої, сказати б, «еліти». До М. С. Грушевського ставилися делегати з пошаною, як до заслуженого автора великої Історії України, але видно було, що головними особами на з'їзді були старші за М. С. Грушевського діячі. Але М. С. скоро після того висунувся на чолі не тільки галицької, але й наддніпрянської української політики».¹²

Не минуло ще й року, як Дмитро Іванович Дорошенко побачив зовсім іншу картину. «Приїзд Грушевського (до Петербургу, 1906 року в зв'язку з діяльністю Української Парламентарної Громади у I Державній Думі — О. О.) мав велике значіння. На той час проф. Грушевський уважався всіми нами за провідника укра-

їнського національного руху в Росії. Його великі наукові й громадські заслуги, його надзвичайний організаційний таланти, створили йому великий авторитет і глибоку пошану. Він був у наших очах символом всеукраїнського єднання, його слово було для нас за тих часів законом. Він був саме в розцвіті своїх сил, повній енергії й широких плянів». З прибуттям Грушевського до Петербургу, всі підпорядкувалися йому без застережень . . . »¹³ Згадуючи про 1907 рік у Києві, Д. І. Дорошенко стверджує що «безперечно, Грушевський користувався найбільшим впливом і авторитетом». ¹⁴ «В очах ворогів — пише Дорошенко, оповідаючи про події 1913 року, — він (Грушевський) втілював у своїй особі цілий український рух, і вони зосереджували на ньому всю свою ненависть; він служив постійною метою їх злобних нападів, вигадок, доносів і клевети»¹⁵. Це закрило Грушевському шлях до Київської університетської катедри, а з початком війни 1914 року загналло його до київської Лук'янівської тюрми й заслання до Росії, з якого визволила Грушевського шойно Лютнева революція 1917 року.

V.

Влада (ідея держави).

Проблема влади — держави довгий час мало цікавила Грушевського. Як історик, ігнорувати її він не міг. Як політик, не міг не числитися з реальністю цього поняття. Але, з погляду його народницької ідеї, влада-держава — то було абсолютне зло. «В конфліктах народу і влади — казав Грушевський — вина лежить по стороні влади», й Грушевський завжди «з особливою увагою та симпатією» спиняється на «виступах народних мас, однаково, чи в рамках української державности, чи в боротьбі з державністю чужою.»¹⁶ Року 1907 Грушевський писав: «Між нами нема кандидатів ні на гетьманів чи президентів Української республіки, ні на міністрів чи намісників України».¹⁷

Але концепція національно-територіальної автономії України, яку висунув і обґрунтував Грушевський, в своєму логічному розвитку й практичному застосуванні неминуче висувала на перший плян проблему політичної організації національно-територіального комплексу, отже проблему влади, а в майбутньому й проблему держави — чи то чужої, чи то навіть своєї. Слушно казав В. Липинський, що «територіальна, краєва свідомість, а не свідомість племенно-культурно-віроісповідно-національна лягла в основу всіх держав цілого світу».

Мені здається, що не тільки політична діяльність Грушевського, як лідера українства напе-

редодні І Світової війни, але й його науково-історична праця, зокрема студії над історією України XVI століття, поступово наблизили його до поставлення на всю широчінь проблеми влади-держави, а в 1917 році — й проблеми української державности. І це було цілком неминуче. Ми звикли вважати Грушевського за типового представника народницької, антидержавницької школи в українській історіографії.¹⁸ Годі заперечувати, що в основі історіографії Грушевського лежала ідея народництва, яка якраз позначилася в його давніших історичних творах, зокрема в перших томах «Історії України-Руси». Але чи можна сказати це без застережень про пізніші наукові твори Грушевського, особливо про останні (VIII, IX і X) томи його історії?

Я гадаю, що ні.

В писаннях Грушевського напередодні І Світової війни, в його наукових творах тої доби — і зокрема в перших частинах його історії Хмельниччини думка дослідника йде в напрямку, який згодом, у 1917-1918 р.р., привів Грушевського до ідеї самостійної й незалежної Української Держави. Стара романтична народницька концепція, успадкована Грушевським від його попередників, зіткнулася з реальною дійсністю політичного стану України, Російської імперії й цілої Європи напередодні й під час І Світової війни.

Політичні, навіть державно-політичні теми починають особливо цікавити Грушевського у зв'язку з його дослідженнями над добою Хмельниччини (зокрема «Переяславська умова України з Москвою 1654 року»). Він підкреслює, що «Козацька Україна в 1648-1654 р. р. дійсно була фактично незалежною державою», що «сполучення України з Москвою було сполученням держав», що й після 1654 року Україна «заховувала виразні прикмети своєї державности».¹⁹ Силу влади-держави (чужої) Грушевський дуже дошкульно відчув у 1914 році, коли російський уряд погромив українські організації, українську пресу й ціле українське життя (і то не лише на Наддніпрянщині, а й в окупованій Галичині), а самого Грушевського у в'язниці і заслання. Цікаво, що студії Грушевського над початками Хмельниччини (1648-1649 роки) припадають саме на воєнні роки (1915-1916)—роки його заслання.

VI.

Вінець Грушевського.

Йі тоді прийшла революція 1917 року, яка висунула Грушевського на чолі не тільки української науки і українського національно-гро-

мадського життя, але й цілої України, Української Держави, знову відродженої після Хмельниччини. 27 березня 1917 року Грушевський повернувся до Києва, «і з його прибуттям — піше Д. Дорошенко — український рух у Києві зразу відчув досвідчену й авторитетну руку свого керівника. Ніхто в даний момент не підходив більше для ролі національного вождя, як Грушевський, ніхто навіть і рівнятися не міг із ним щодо загально признаного авторитету й тої поваги, якою оточувало його все українське громадянство». ²⁰ І квітня відбулася грандіозна українська маніфестація в Києві. Д. І. Дорошенко згадує про виступ Грушевського на тій маніфестації: «Піднесеним голосом — де він у його взявся! — немов в якомусь натхненні, закликав нас Грушевський, щоб ми всі тут присягли під прапором Шевченка, що будемо боротись і не складемо зброї, аж поки не виберемо рідному краю автономії. Ми всі стали на коліна, підняли руки вгору і заприсягли. Тут ентузіазм досяг найвищої хвилі. Юрба схопила Грушевського на руки і понесла на другий поверх Думи, на балькон, і звідти показали його народу. З тисячів грудей залунало: «Слава батькові Грушевському!» ²¹

Це був справжній вінець Грушевського. Лідер української науки, лідер українства став лідером цілої України, вождем і будівничим її нової держави. Новою стала Україна — новим став і Грушевський. Я глибоко переконаний що саме тоді, в цей момент, зародилися в душі Грушевського великі, епохального значення слова, сказані ним пізніше, в його «На порозі Нової України». «Перше, що я вважаю пережитим і віджитим . . . се наша орієнтація на Московщину, на Росію, накидана нам довго й уперто силоміць, і кінець-кінцем, як то часто буває — справді привоєна собі значною частиною українського промадянства . . . Я вважаю таке визволення від «песього обов'язку» супроти Московщини незвичайно важним і цінним» ²².

Ці слова писав вже не той давній народовець яким був Грушевський вкінці XIX ст. Це слова державника. Але разом з тим, це був початок кінця діяльності Грушевського, як лідера українського політичного життя. Цей найвищий момент в його політичній діяльності був останнім.

Чи розумів це сам Грушевський? Тяжко сказати. Але, мабуть, відчував, не міг не відчувати. Політична діяльність Грушевського скінчилася в умовах еміграції. Я не буду спинятися на цьому — згадувати спрашні статті й декларації Грушевського в «Борітеся поборете». Але Грушевський не був політиком у своїй істоті —

він був ученим, і то істориком. І я думаю, що саме наука — те, що було «головною задачею» його життя, — повернула його на Україну — нашу, але не свою — в 1924 році. Але повернувся він до Києва не для тихої кабінетної праці, не для писання мемуарів, а для продовження боротьби за національну самостійність і соборність України — тою зброєю, яка в його руках була найсильнішою — зброєю науки. Він пише свою історію розцвіту й руїни держави Богдана Хмельницького (IX-X томи «Історії України-Руси»).

Ювілей 1926 року був останнім тріумфом Грушевського, як вченого і, будь-що-будь, громадського діяча — лідера українства. Недарма професор Поль Буає від імені французьких славистів вітав «апостольську діяльність» Грушевського не тільки як «славного історика своєї нації», але й як «духового вождя українських патріотів». ²³ Відповідаючи на ювілейні привітання — з усіх кінців української землі, з української еміграції, з сусідніх країн, зокрема Білорусі й Литви, й закордонного світу, Грушевський підкреслював, що основним завданням української сучасності й особисто його самого є усунути «дві щербини» «в структурі української нації, для викінчення котрої я (Грушевський) працював все життя»: «неповна соціальна структура нашої нації» (брак національно свідомої робітничої верстви) й «недокінчення збирання українських земель» (тільки не більш, як $\frac{2}{3}$ території українських земель в складі Української Радянської Республіки). «Я хочу ще жити, щоб працювати, страждати і боротися разом з вами щоб привітати той момент», коли Україна «огнистим видом засяє у народів вольних колі» . . . (І. Франко) ²⁴

**

Чи смерть Грушевського була природною, чи вона сталася з таємного наказу советської влади — важко сказати. ²⁵ У країні деспотизму і рабства все можливе. В кожному разі, ця смерть була цілком своєчасна для влади, яка влаштувала Грушевському урочистий державний похорон.

Але Грушевський залишив велику й страшну для ворогів українства спадщину. Її не можна ні знищити, ні здолати, ні оголосити «нашою». Це «Історія України-Руси» Грушевського, каминь краєугольний української історіографії, справді, «найсильніша зброя, яку тільки можна було подати . . . своєму народові» ²⁶ Це його схема українського історичного процесу. Це його історична ідея України — синтеза нашої історії й перспектива нашого майбутнього. І з

новою силою звучать слова Євангелія, поставлені Грушевським, як епіграф до «Історії України-Руси»: «Пізнайте істину, а істина освободить вас»²⁷

Советська влада робила й робить усе, щоб знищити «отруйливу теорію» Грушевського. (М. Бажан).²⁸ Марні зусилля. Бо історії знищити не можна.

Грушевський, як і кожна людина, належав своїй добі. Вона — єдине мірило оцінки історичного діяча. Доба Грушевського цю оцінку зробила. Але творчість Грушевського — це вічна власність українства. І в історичній перспективі «Історія України-Руси» Грушевського завжди стоятиме поруч з Шевченковим «Кобзарем».

ПРИМІТКИ.

1) «Літературно-Науковий Вістник», 1912, травень, ст. 297.

2) М. Грушевський, Автобіографія. На правах рукопису. 1906, ст. 9.

3) «Сборникъ статей по славяноведенію», т. I, СПб. 1904.

4) Див. бібліографію творів М. С. Грушевського: «Ювілейний Збірник ВУАН на пошану акад. М. С. Грушевського», т. III, к., 1929.

5) М. Грушевський, Українська Партія Соціалістів-Революціонерів та її завдання. — «Борітеся — Поборете!», 1920, I. Відень, ст. 12.

6) М. Грушевський, Вступний виклад з давньої історії Русі, виголошений у Львові на Університеті 30. IX. 1894 р., ст. 10. . .

7) М. Грушевський Історія України-Руси, т. IX, ч. 2, К., 1931, ст. 1508.

8) М. Грушевський, На порозі століття (присвячено Перемиській україно-руській громаді). Публічний відчит у Перемислі — 2-15 січня 1901 р., ст. 10.

9) М. Грушевський, На українські теми. Грім — та не з тучі . . . — «Літературно-Науковий Вістник», 1907, серпень-вересень ст. 391.

10) М. Грушевський, Історія України-Руси, т. I. Нью-Йорк, 1954, ст. 8.

11) М. Грушевський, З біжучої хвилі. Статті й замітки на теми дня 1905 - 6 р., К., 1907, ст. 42. Див. М. Грушевський, Українці. «Форми національного движенья въ современныхъ государствах . . . Под ред. А. И. Кастелянского» СПб., 1910, ст. 316.

12) В. Дорошенко, Є. Х. Чикаленко (1861-1929). — «Свобода», 1954, чч 229-233.

13) Д. Дорошенко, Мої спомини про давнє минуле. Вінніпег, 1949, ст. 83-84.

14) *Ibid.*, ст. 96.

15) *Ibid.*, ст. 158.

16) М. Грушевський, Українська партія соціалістів-революціонерів та її завдання. — «Борітеся — Поборете!», 1920, I. Відень, ст. 12.

17) М. Грушевський На українські теми. Грім — та не з тучі . . . — «Літературно-Науковий Вістник», 1907, серпень-вересень, ст. 390.

18) Див. Д. Дорошенко, Огляда української історіографії, Прага, 1923, ст. 190-192.

19) М. Грушевський, Переяславська умова України з Москвою 1654 року. Статті й тексти. Вид. III. Київ, 1918, ст. 18, 23, 30.

20) Д. Дорошенко, Історія України 1917-1923 р. р., том I, Ужгород, 1932 (Нью-Йорк, 1954), ст. 44.

21) Д. Дорошенко, Мої спомини про недавнє - минуле, ч. II, Львів, 1923, ст. 75.

22) М. Грушевський, На порозі Нової України, К., 1918, ст. 9 - 10.

23) Цитуємо за І. Борщаком: «Україна», ч. 3, Париж, 1950, ст. 208-209.

24) Ювілей акад. М. С. Грушевського. 1866-1926. К., 1927, ст. 37-38.

25) Див. Г. Костюк, Останні дні життя акадміка М. Грушевського. — «Український Збірник», кн. I. Мюнхен, 1954, ст. 83-94.

26) В. Герасимчук, Михайло Грушевський, як історіограф України. — «Записки Наукового Товариства ім. Шевченка», т. 133 Львів, 1922, ст. 9.

27) М. Грушевський, Історія України-Руси, т. I. Львів, 1898, Передмова.

28) Див. М. Бажан, Против капиталических извращений в современной науке об истории Украины. — «Правда Украины», 1947, ч. 272, ст. 3-4. . .

М. Антонович

ІСТОРИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ А. П. СВИДНИЦЬКОГО

Анатоль Патрикійович Свидницький (1834 - 1871), незважаючи на своє коротке життя, лишив яскравий слід у різних галузях тодішнього українського життя. На жаль дотепер його вкладові в те наше тодішнє життя не присвячено належної уваги, хоч завдяки послабленню цензурного тиску в Радянському Союзі тепер знов дозволено А. П. Свидницькому присвячувати деяку увагу.¹

Ще найбільше знаємо ми про Свидницького як прозаїка, а зокрема як автора сімейної хро-

ніки «Люборацькі». Менше відомий він як фейлетоніст, а ще менше як поет.² Мало з'ясована роля Свидницького як політичного діяча-революціонера.³ Досі не присвячено окремої уваги Свидницькому як етнографові, хоч його вклад у цю ділянку дуже багатий і різноманітний. Далеко неповно насвітлена педагогічна діяльність Свидницького.⁴ Досі немає окремої праці про Свидницького як мовознавця, хоч і в цій галузі його вклад цікавий і цінний. Лише принагідно з спогадів ми довідалися, що Свидницький був одним з основоположників Миргородської бібліотеки та її першим керманічем.⁵